

kiszólások, baráti tanácsok, erre, vagy arra az esetre, ha ilyen, vagy olyan helyzetbe kerülnének, ezt, vagy azt kell-e mondaniuk. Egy hosszú lista jelenik meg szemük előtt, oly távolságban, amelyből még elég jól bírják az olvasást. A listákon ez áll: Kérdés: „Mi a véleménye Mussoliniról?” Felelet: „Igazi férfi, igazi férfi. Hej, ha nő lehetnék!” Kérdés: „Mi a véleménye Hitlerről?” Fogas kérdés, igazi fogas kérdés, az író kimeresztli szemét és úgy olvassa a feleletet a láthatatlan listáról: „Szép hangja van és istenem, hogy tud beszélni. Akár kétszázezer ember is elhallgathatja.” Kérdés: „Kit tart legnagyobb embernek ezen a világon.” Felelet: „Legutóbbi hírek szerint a világ legnagyobb embere Jack Pieper, canadai dokkmunkás, magassága két méter és 46 centiméter. Ez a rekord viszont nincs hivatalosan megerősítve.” Kérdés: „Mi a véleménye az elszakíthatatlan Guttman nadrágról?” A feleletet már rimben fujja az író: „Iskolában nem lesz daci, Guttman ruhát hord a Laci!” Kérdés és felelet. Elmult szép gyermekkorunk lélekemelő és szórakoztató játéka. Abban a korban még ábrándozgattunk és valahogy másképpen képzeljük a dolgot. Valahogy úgy, hogy nem mihozzánk teszük fel a kérdést, hanem mi kérdezzünk. A valóság természetesen talpraállította ezt a fejetetejére állított ábrándos elgondolást. Ma az egész világon, (Hollandiát is beleértve,) a tisztviselő az, aki kérdez és az író az, aki felel. Versben, prózában, emelkedett hangon, rimekben, megbántva, önérzetesen, vagy kussolva. De minden esetben becsstellenül, hazugsággal ajkán és félelemmel szívében. Idővel az író még arra is rájön, hogy nem a szamovár duruzsol poetikusan a kihallgatásra berendezett szomszédos szobában és tul a folyosókon nem a szendvicseknek való zsemlek és füstöltsonkák szeletelése csap pokoli lármát. A rendőrségek lektorai mindenesetre egy nagy, reprezentáns antológia összeállításán dolgoznak, egy világantológia összeállításán, amelyben való megjelenéstől szokásuk ellenére nagyon huzózkodnak az írók. Mert tudják, hogy amennyiben belekerülnek e világantológiába, az érte járó honorárium vissza nem utasítható. Személyesen kell felvenni és letenni, betölteni és kitölteni. Főltéve, hogy örömeiben meg nem hasad a szíve és a honorárium kézbesítése után még életbenmarad az ember.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

LENGYELORSZÁG A NACIZMUS ÉRDEKSZFERÁJÁBAN

Az imperialista államok hatalmi csoportosulását a lengyel-német megegyezés következtében Lengyelországnak a francia orientációtól való eltávolodásával alapos megrázkódtatás éri. Maga Lengyelország is nyilvánvalóan jelentős változások elé néz, mert külpolitikája szoros összefüggésben áll a belpolitikai helyzet alakulásával. A nemzetiségekkel tagolt államnak a gazdasági kérdések olyan sorával kell megküzdeni, amelyre fasizált államberendezkedésének eddigi formája erőtlen, mert eltekintve a kapitalista gazdasági rendszer válságától, az ország gazdasági életének legfőbb nehézsége az elveszett német és kiváltképpen orosz piac hiánya. A Szovjetunió gazdasági függetlenítése a kapitalista piactól Lengyelországot arra a felismerésre vezette, hogyha gazdaságának vérkeringését fel akarja eleveníteni, egyedül Németországtól remélhet segítséget. A Harmadik Birodalomnak ama külpolitikai taktikázása, amely a mindenáron bekére való törekvés látszatát kelti, hogy a külpolitikai konfliktusok ne idézhessenek fel belpolitikai válságot, kapóra jött Lengyelországnak, amely a német megegyezéssel nemcsak a lengyel korridor időleges biztonságát érte el, de a német érdekszférába való bekapcsolódásával a német

piac visszaszerzését is reméli. A francia-szovjet szövetség hiába jelentett volna az eddig francia befolyás alatt álló Lengyelország számára katonai biztonságot, ha egyrészt az akut veszedelem Németország felől fenyegette, másrészt gazdasági érdekei a német átpártolás szükségét diktálták. Ez a német orientáció a már amúgy is fasizált államban a társadalmi berendezkedésnek előreláthatólag a német fasizmus irányába való eltolódását vonja maga után.

Az uralkodó osztály a nagybirtokos, tőkés, a lakosság 5.1 százalékáa, amellyel szemben gyárimunkás, földmunkás, alkalmazott, napszámos, háztartási alkalmazott 48.4 százalék, míg a közép- és kisbirtokosok, kispolgárok, szabadfoglalkozásuak számaránya 56.6 százalék. Ez a társadalmi réteg az, amelyet az uralkodóosztály fel akar használni az elégedetlen nincstelennel szemben, remélvén azt, hogy sikerül tömegbázisát a proletáriátusra is kiterjeszteni. Az ország gazdasági életének gerince a mezőgazdaság, de a birtokmegosztás az 1922-es földreform ellenére is egészségtelen. A gazdaságok számának 6 ezrelékét kitevő nagybirtok a megművelt terület 36.5 százaléka, míg a gazdaságok 65 százaléka még csak egy család eltartására elegendő földdel sem rendelkezik. Az elégedetlenség és a falusi nyomor, beleszámítva a városi munkanélküliséget fenyegetően nagy.

A lengyel államhatalom az elégedetlenség levezetésére nemzeti kisebbségeit szeretné felhasználni, ez olyan recept, amelyet sikerrel alkalmazott már a cári Oroszország is és amelyet most megduzzasztva faji elméletekkel, a német nácizmus zsidókérdéssé leegyszerűsítve használ fel. A polgári radikális Jászi igen világosan látta már annakidején a nemzetiségi problémában a materiális ható okok jelenlétét. „Különösen a gazdasági ellentét az” — írja — „amely élesebb és elkeseredettebb rivalizálások oka szokott lenni. Mindenütt, ahol ez a gazdasági ellentét többé kevésbé világos megértésre és felfogásra talál: az általa kiváltott küzdelmek mindinkább racionális formák között jelentkeznek, mint a töke, a munkabér és földjáraadék harca, bár itt is mindenütt és mindenkor fennforog az a szinte biológiai nevezhető törekvés, ezeket a gazdasági ellentéteket érzelmi és ideológiai cégr alá bujdatni... a néplélek általános hajlamánál fogva... a nehezebben kimutatható és átlátható racionális összefüggéseket konkrétizálni és szimbolizálni szereti.” Lengyelország lakosságának 62 százaléka csupán lengyel, a többi nemzeti kisebbség. Rutén 14.3 százalék, fehérorosz 3.9 százalék, német 3.9 százalék, zsidó (jiddis) 7.8 százalék, (zsidó vallású 10.5 százalék), egyéb 0.9 százalék. A lengyel fasizálódás elmélyítése a nácizmus felé vivő útján ezeket a kisebbségeket, legfőként azonban a zsidó kisebbséget fogja minden bizonnyal felhasználni arra, hogy az elégedetlen tömegek figyelmét elnyomottságukról és kizsákmányoltságukról a nemzetiségi ellentétek felé terelje.

Lengyelországot 1916 november 11-én a központi hatalmak „önálló királyságnak” deklarálták, az összeomlás után azonban az új állam fölött a szövetségesek befolyása jutott érvényre, az új állam kibővült Ausztria és Porszország lengyel lakta részeivel és a versaillesi szerződés, a Szovjetorszországgal kötött rigai béke, a felszülésziai kérdés eldöntése, valamint keleti határainak a szövetséges nagyhatalmak által való elismerése újabb területekkel gazdagította. Az új köztársaság a francia imperializmus hatása alá került és iparvállalataiba bevonult a francia és angol töke. A nemzeti kisebbségek jogait az 1919-i párisi konferencia szankcionálta. Ezen a konferencián azokon a szerződéseken kívül, amelyek megengedik új államok alapítását, vagy területi módosítását, külön szerződést is kötöttek az új államokkal. A szerződés első fejezete a nemzeti kisebbségek jogainak elismerését és biztosítását tartalmazta. A kisebbségi jogok megadására kötelezték a közép- és keleteurópai államokat, Lengyelországot, Romániát, Csehszlovákiát, Magyarországot, Ausztriát, Jugoszláviát, Bulgáriát, Görögországot és Törökországot. A Népszövetség paktumának 14. pontja szerint minden kisebbségi ügyből származó

viszály a hágai nemzetközi bíróság elé vihető, amelynek határozata kötelező érvényű. „Minden vita, amely a kisebbségek jogaira vonatkozik, ha valamely fél óhajtja, átadandó ítélkezés végett a Népszövetség paktumának 14. pontja értelmében az állandó hágai törvényszéknek, melynek határozata fellebbezés nélkül ugyanazon erővel és értékkel bír, mint a paktum 13. pontjának alkalmazásával hozott határozat.”

Különös érdekessége azoknak a népszövetségi szerződéseknek, amelyeket a világháború befejezésével kötettek, hogy csak két esetben foglalkoznak külön a zsidókkal. Az egyik a lengyel szerződés 10. és 11. pontja, a másik pedig a román szerződés 7. pontja. Másutt a zsidóságot határozottan beleértik a nemzeti kisebbségek csoportjába (faj, vallás, vagy nyelv tekintetében). A lengyel szerződés azonban hangsúlyozottan kiemeli az egyéni szabadság és polgári egyenlőség jogain kívül a zsidók alábbi jogainak biztosítását is:

A közalapítványokból proporcionális részt kell juttatni a zsidó iskoláknak. Ez iskoláknak organizációját és igazgatását lengyelországi zsidó hitközségek által alakított választmány intézi.

Ez a cikkely fölösleges volt a többi kisebbség számára épp úgy mint az alábbi is:

A 11. pont igyekszik biztosítani a zsidók vallásszabadságát azzal, hogy a szombatot a zsidóság pihenőnapjának, illetve munkaszünetének ismeri el. A katonai szolgálat, az államvédelem és a közrend fenntartása kivétel alá esnek.

A 11-ik pont második és utolsó szakaszában Lengyelország biztosítja a zsidókat ama szándékáról, hogy semmiféle általános, vagy helyi választást szombatra sem elrendelni, sem engedélyezni nem fog.

A lengyel fasizmus nem szívesen látja a nemzetközi protekcionizmust kisebbségei fölött, mint ahogy a hitleri birodalmat is végkép felidegesítette midőn Genfben a német zsidókat nemzeti kisebbségnek minősítették és ezáltal a Népszövetség védelme alá helyezték. Szankciók hiányában ez a népszövetségi védelem tisztán akadémikus értékű, de arra mindenestre alkalmas, hogy külpolitikai bonyodalmak előidézője legyen. Ez úgy Németországnak, mint Lengyelországnak kellemetlen. Lengyelország, miután nemzetiségellenes politikáját elkerülni nem tudja, arra a döntő elhatározásra jutott, hogy kérdésessé teszi az általa aláírt szerződésben foglalt jogok elismerését. Ezt az álláspontját bizonyos megtévesztő argumentumokkal támasztja alá, mint az egyenlő elbánás elve míg a szerződés érvényben tartása mellett megkezdett kisebbség-ellenyomási politikája sokkal rosszabb benyomást keltene a nemzetek szövetségében. Így határozta el magát Lengyelország arra a deklarációra, amelyet szeptember 13-án Beck lengyel külügyminiszter tett a nemzetek szövetségének tizenötödik közgyűlésén.

— Addig is, amíg a kisebbségi jogvédelem tárgyában — mondotta a lengyel külügyminiszter — nem jön létre általános és egyöntetű rendszer, kormányom mátol fogva megtagad tényleg minden együttműködést a nemzetközi szervekkel, a kisebbségvédelem rendszerének Lengyelország részéről való alkalmazása ellenőrzését illetőleg.

— A lengyel kormánynek ez az elhatározása semmiképpen nem irányul a nemzetiségi kisebbségek érdekei ellen. A kisebbségek Lengyelország alaptörvényének oltalma alatt állanak, amely biztosítja a nyelvi, faji és vallási kisebbségek szabad fejlődését és számukra az egyenlő bánásmódot. Ilymódon a kisebbségek helyzetében semmi változásnak nem lesz helye.

— A lengyel kormány — folytatta Beck ezredes — már évek óta szorgalmazza a Népszövetségben, hogy a kisebbségi jogvédelmi szerződéseket azokra az államokra is kiterjesszék, amelyeket a párisi környéki békeszerződések nem köteleztek ilyen jogvédelemre. A népszövetségi közgyűlés politikai bizottsága már többször foglalkozott is ezzel a kérdéssel s néhány kormány

már önmagától késznek nyilatkozott arra, hogy vállalja a kisebbségi jogvédelmi kötelezettségeket, ha általánosítják a jogvédelmi szerződéseket. Ettől a néhány államtól eltekintve azonban az általános hangulat a Népszövetségben elutasító volt a lengyel javaslattal szemben. A lengyel kormány ily körülmények között kénytelen leszögezni, hogy a Népszövetség jelenlegi kisebbségi jogvédelmi rendszere elégtelen és igazságtalan. Ez a helyzet kivételezést jelent és nem tartható fenn tovább, mert különben megínognak a Népszövetség erkölcsi alapjai. A lengyel kormány ezért felszólítja a népszövetségi közgyűlést, ismerje el a betervezett lengyel indítvány alapján már most elvben, hogy szükségesnek tartja a kisebbségi jogvédelmi rendszer általánosítását és mondja ki, hogy a nemzetközi kisebbségi jogvédelmi egyezmény kidolgozása konferenciára hívja össze a Népszövetség valamennyi tagját.

Lengyelországnak ez az állásfoglalása gyakorlatilag annyit jelent, hogy nem hajlandó most már arra sem, hogy megjelenjen a népszövetségi tanács színe előtt, ha a tanács Lengyelország ellen irányuló kisebbségi panaszt tárgyal. A polgári világsajtó ebben a lépésben holmi diplomáciai sakkhuzást lát, holott kétségtelen, hogy Lengyelország külpolitikáját is az imperializmus általános hatóerői irányítják; a belső gazdasági okok összefüggő jelenségei. Az olasz *Stampa* véleménye szerint ezzel a lépéssel a franciák keleti paktumterveit akarták megtorpedózni a lengyelek. Lengyelország újból értésére adta Franciaországnak, hogy Párizsban nem számíthatnak többé Varsóra és hogy Németország után most már Lengyelország is elutasítja a keleti paktumtervét.

Mindez a feltevés valóban kézenfekvő, ám joggal kérdezhetjük, mért éppen a nemzetiségi kérdéssel áll elő Lengyelország. Ilyen virágnyelven még a diplomácia sem igen beszélt. A *Temps* emlékeztet arra hogy 1929-ben a népszövetségi tanács madridi ülészaka alkalmából véglegesen rendezték a kisebbségi jogvédelmi eljárást s ehhez valamennyi állam hozzájárult, közöttük Lengyelország is. Érthetetlen a *Temps* szerint, hogy Lengyelország most miért találja egyszerre igazságtalannak ezt a rendszert, amelyet 4 évvel ezelőtt még nagy lelkesedéssel helyeselt. A lengyel követelések elvileg is keresztülvihetetlenek, mert úgy Franciaország, mint igen sok más állam nem fog belemenni a jogvédelmi rendszer általánosításába. A *Figaro* nyíltan ki is mondja: A franciák nem fogadhatják el a kisebbségi jogvédelem általánosítására irányuló indítványt, mert nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy Németország egy szép napon felelősségre vonhassa őket az elzászi, vagy lotharingiai németekkel szemben tanusított bánásmód miatt.

Nem lehet kétséges, hogy javaslatuk elutasításával a lengyelek már eleve számoltak és céljuk pusztán az volt, hogy etikai bázist teremtsenek a maguk számára elhatározásukhoz. A *News Chronicle* ugyan azt hangsúlyozza, hogy egyéb államok, amelyeket ugyancsak köteleznek a kisebbségvédelmi szerződések, szintén neheztelnek, hogy a szerződések nem általánosak, de nem merik azokat széttépni, mert ezzel a békeszerződések módosítása előtt nyitnák meg az utat, ami elsősorban ellenük irányulna. A *News Chronicle*-nak ez az állítása, lehet, hogy nem alaptalan, de éppen az a körülmény, hogy a többi államok éppen a békeszerződések megóvása érdekében hallgatnak, míg Lengyelország, amelynek ugyancsak érdeke volna a statusquo fenntartása, meg merte ingatni a szerződések stabilitását, mutatja, hogy teljesen a német befolyás kerekedett felül és pedig a lengyel-német megegyezés alapján, mert csak ez adhatja azt a biztonságot Lengyelország számára, hogy alássa a szerződések érvényét, amelyet a múltban leginkább a német magatartás veszélyeztetett. Lengyelországban természetesen mindezt nacionalista szempontból igyekeznek megítélni, így a *Gasetta Polska* megállapítja: a genfi esemény valódi értelme az, hogy Lengyelország a leghatározottabban szembeszáll minden olyan törekvéssel, amely a másodrangú nemzetek sorába

akarja őt utalni. A lengyel nemzeti akarat nem türi meg azt, hogy az európai országokat falak közé ékeljék és különbséget tegyenek közöttük, hogy szabad és megkötött, önhatalmú és függő nemzetekről beszéljenek. A lengyel nemzet magatartásával egészíti ki ezt a nyilatkozatot és megtagadja, hogy csak egy tapodtat is letérjen arról az útról, amelyen az ország megindult.

Varsóban a nacionalista szervezetek tüntető felvonulásokat rendeztek afeletti örömben, hogy Lengyelország felszabadult a nemzetközi ellenőrzés alól. A nemzetközi ellenőrzés megszűnése egyszerűen módot ad a lengyel fasizmusnak arra, hogy még ha valóban érvényben is akarja tartani az alkotmány rendelkezéseit a nemzetiségeket illetően, a kedvezményezéseket mégis módjában áll megszüntetni ama egyszerű oknál fogva, hogy azokat a népszövetségi szerződés tartotta érvényben. A felülkerekedett német befolyás kétségtelenül legfőként a zsidóellenes irányba szorítja majd Lengyelország nemzetiségi politikáját. Ez már csak azért sem nehéz, mert a lengyel antiszemitizmus nem új keletű. Igaz, hogy Pilsudszky marsall többször kijelentette a multban, hogy Lengyelország csak addig állhat szilárdan, amíg az antiszemitizmus rákfenéje ki nem kezd és letagadhatatlan az is, hogy az államhatalom még nem is oly régen gépfegyverrel lövetett a progromisták közé, ez a tény azonban azt is bizonyítja egyben, hogy az antiszemita veszedelem már régóta kísért.

A lengyelországi zsidók helyzete 1933–34-ben katasztrófálisabb, mint bármikor volt. A zsidót a gazdasági élet számos vonatkozásából kizárták. Az utolsó két évben a lengyel zsidók tömegesen vándoroltak ki Palesztinába és egyéb külföldre elviselhetetlen nyomoruk miatt. De látható jelei mutatkoztak annak is, amint az a lengyel zsidóságnak a varsói kormányhoz intézett memorandumából kiderül — hogy a zsidóság elveszti azt a lehetőségét is, hogy az általános választói jog mellett a szenátus összetételére és működésére befolyást gyakoroljon. A lengyel fasiszta államhatalom, amely eddig igyekezett gátat vetni a társadalmi antiszemitizmusnak, a jövőben erre aligha szánja rá magát.

A legujabb eseményekkel kapcsolatban alaposak azok a feltevések, hogy a lengyel fasizmus elhajlik a német fasizmus irányába. A náciizmus osztályelnyomó tendenciáinak sajátos jellege abban a tulzott sovén politikában rejlik, amely a zsidókérdés felé tereli a tömegek figyelmét az uralkodó osztály elnyomó politikájáról. Az a hatalmi és gazdasági befolyás, amelyet eddig a francia és angol imperialista kapitalizmus a lengyel iparban képviselt, eddig útját állotta az antiszemita mozgalom elfajulásának. Nem lehet kétséges azonban, hogyha Lengyelország kilép a Népszövetségből, amivel Párizsban már jóelőre számolnak, a francia és angol tőke vissza fog vonulni Lengyelországból és helyét a német ipari tőke foglalja el. Ez esetben pedig megszűnnek azok a gátló akadályok, amelyek a lengyel antiszemitizmus kifejlődését gátolták és minden jel arra mutat, hogy Lengyelország fasizmusa a náciizmus eszközeivel viszi érvényre politikai törekvéseit. A zsidókérdésben minden bizonytalanság.

(Bécs)

Ujvári László